

Moj oče, Montaigne in Slovenci

MIHA MOVRLIN

Oče je imel v dnevni zložen kup knjig, tja jih je nanosil s knjižnih omar, da bi jih imel čez dan pri roki. Ko se je knjiga uvrstila na kaotično skladovalnico, je ostala tam, pa če jo je bral ali ne.

Premikal je ni več, tja je bila odložena za večno. Oziroma vsaj dosmrtno. Pač eden njegovih nevroticizmov. Stvari, predmete je imel rad na njihovem mestu, morda si je nezavedno predstavljal, da tako obvladuje položaj. To zveni simpatično prismuknjeno, toda ko je bilo treba hišo pospraviti, je njegova samovolja mamo in vse ostale spravila v nemogoč položaj. Nevroticizem je moja amaterska diagnoza, brat je postavil svojo, za lase privlečeno teorijo, da je šlo pri očetovih kapricah za razvojno motnjo nekje na avtističnem spektru.

Kakorkoli že, to so naslovi in avtorji, ki jih je cenil, seznam je moj in arbitraren: Deseti brat Ivana Roba, Levstikovo Popotovanje, Bulgakova Mojster in Margareta, Aleševčev Kako sem se jaz likal, Montaignovi Eseji. Dopadla sta se mu naivni pacifizem Vonnegutove Klavnice pet in subverzivnost Moskve-Petuškov legendarnega Venedikta Jerofejeva. Njegovi morda najljubši knjigi sta bili Dvanajst stolov Ilfa in Petrova ter njeno nadaljevanje Zlato tele: gre za duhovit, brutalen prikaz človeka in njegovega značaja, takega, kakršen je. Čudovito inteligenten in duhovit, pa spet šibek, nepoboljšljivo naiven, mestoma pritlehen, kot tak tudi nevaren, pa ubog. In predvsem smešen. Humor pa je vsaki utopiji, zlasti politični, nevaren.

Okoli takšnih in drugačnih tem sva se bolj ali manj sokratsko, bolj ali manj civilizirano prerekala. Tako sva ljubeče komunicirala. Oče je bil skeptik, »religiozno nemuzikalen« (Habermas), do vsake avtoritete je imel refleksno rezerviran odnos. Na državo je gledal s sumničavostjo anarhista. Njegov odnos do politike je bil v najnižjih legah skoraj gostilniško destruktiven, v slogu Jaroslava Haška, v najvišjih stojično resigniran. Čudil sem se mu, zakaj ne zmore dlje. Kot da bi zanj politika bila nekaj banalnega in pritlehnega, dejavnost, ki ji nikoli ne bi prisodil lastnega predmeta, kaj šele posebne filozofije. A ko se danes zalotim, kako slabo prenašam vseprisotno napredno leporečenje, trkanje po prsih in potvarjanje dejstev ter votlo retoriko »borbe za lepši jutri«, vem, da je v ozadju tega odpora očetov skeptični, ironični odnos do sveta in njegovih samozvanih avtoritet.

Nekoč sem mu za rojstni dan podaril Kiševo Grobnico za Borisa Davidoviča, ki sem jo našel v antikvariatu. Kiša ni poznal kaj dosti, a ga je takoj zagrabil; rekel je, da je stvar dobra. Spominjam se, da sem bil skoraj presečen (držal se je namreč tistega, kar je poznal), a hkrati se mi je njegova literarna sodba zdela logična. Pri Kišu je posameznik namreč vržen, če ima smolo lahko zelo brutalno vržen, v raznorazne zgodovinske silnice, ideologije in na njih zgrajeni totalitarizmi pa ga premeta vajo sem ter tja. Na koncu se vsaka ideologija in sistem izkažeta ne le kot prazen brneč bron in zvence čimbale, pač pa kot nekaj mnogo hujšega: kot smrtonosen valjar. Kiševo dojetje sveta se tu perfektno sklada z očetovim. Iz tega valjarja se je mogoče reševati tudi z distanco in ironiziranjem, z umikom vase. Pri čemer to ni kapitulacija, temveč reflektirana in izdelana Weltanschauung.

Kakšno leto po očetovi smrti sem v zakotnem

antikvariatu naletel na Montaignove Eseje v Kondorjevi izdaji. Dal sem tri evre, kar je poštna cena, spominjam se, ne lažem, da mi je utrip pospešil. Ne zaradi cene, tudi ne zato, ker bi šlo za redkost, pač pa zato, ker je to bila izdaja, ki je čepela na tistem kupu v dnevni sobi. Kot da bom na ta način lahko vzpostavil stik z mrtvim očetom. Kot da se bom lahko spet pričkal z njim. Tam, v zastarelem in mestoma slabo razumljivem prevodu Esejev sem našel ključ do očetovega razumevanja političnega sveta. To ni več Haškova prostaška destruktivnost, tudi ne trda Nietzschejeva genealogija morale. V Montaignovem prefinjenem skepticizmu in spoznavni ponižnosti sem znova uzrl očetovo blago ironično držo. Držo, ki izhaja iz trezne predpostavke, da tudi na najvišjem prestolu še vedno sedimo na svoji riti (metafora je Montaignova). To je ponižnost, ki zavrača prevzetnost in mesijanizem političnih šol, ki vedno znova obljublajo rešitev izpod škornja resničnih, še raje pa namišljenih nasprotnikov, zunanjih, še raje pa notranjih. Zato jih morajo vedno znova ustvarjati. Montaignovo pisanje je informirano z brutalnostjo verskih vojn, ki jih je doživel v svojem času. Zato se zaveda primitivnosti vsiljevanja lastne resnice (Rawls, na nek način njegov nadaljevalec, bi rekel lastne koncepcije dobrega). To je duhovni realizem Franciška Asiškega, ki vztraja, da je resnična sprememba lahko le notranja in da je ne morejo in ne smejo vsiliti doktrinarni, sploh ne politični sistemi.

Edini sprejemljiv mehanizem sobivanja je torej konsistentno in resno izpeljani liberalni princip tolerance, po katerem nihče nima pravice avtoritarno izrivati drugega v imenu bolj ali manj votlih idej in idealov. Tega principa Slovenci do danes nismo zapopadli. Lažje bi ga, če bi zmogli več očetove ironične distance. In njegove premišljene rezerviranosti. ✘